

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRİKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Ufuk TEPEBAŞ
TASAM Afrika Koordinatörü

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Büyük Stratejisi ve Afrika

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ndeki statüsünün yanı sıra son dönemdeki muazzam büyüme oranları ve yatırımları ile dikkat çeken Çin'in Afrika kıtasındaki etkisini de gün geçtikçe arttırdığı bilinmektedir. Çin'in BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliği, Afrika ile ilişkilerinde söz konusu ülkeye önemli fırsatlar sunmaktadır. Günümüzde BM Güvenlik Konseyi'nin gündemindeki mevcut sorunların %60'dan fazlasının Afrika ile ilgili olması ve BM Barış Gücü'nün %75'den fazlasının bu kıtada konuşlanmış bulunması dikkat çekmektedir.¹

Çin'in Büyük Stratejisi'ni aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür ki, Afrika ile ilişkilerinde de sıkça söz konusu stratejiye atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Şekil: Çin'in Büyük Stratejisi

Çin Hükümeti, siyasi ve ekonomik hedeflerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini artırma çabaları doğrultusunda Çin kültürünü ve felsefesini kıtada yaygınlaştırmaktadır. Bu kapsamda Afrikalı öğrencilerin Çince öğrenmeleri teşvik edilmekte, kültürel çalışmalar finanse edilmekte; Konfüçyüs tedrisatını model alan okullar yaygınlaştırılmakta, Afrikalı öğrencilere yönelik burs olanakları arttırılmaktadır.² Ayrıca Çinli öğrencilerin de kıtanın çeşitli ülkelerine gönderilmek suretiyle Afrika dili ve kültürü konusunda bilgilenmeleri sağlanmaktadır.³

2. Çin Halk Cumhuriyeti - Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC)

Çin - Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) 1. Bakanlar Konferansı, 2000 yılının Ekim ayında Pekin'de toplanmıştır.⁴ Söz konusu Forum'da Çin - Afrika İşbirliği Forumu Pekin Deklarasyonu ile Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Çin - Afrika İşbirliği Programı başlıkları altında 21. Yüzyılda uzun vadeli, istikrarlı ve karşılıklı kazanımlara dayalı bir yol haritasına ilişkin iki belge kabul edilmiştir.

¹ Çin, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelik sıfatıyla yıllarca Sudan'a verdiği destek ve söz konusu ülke aleyhine alınabilecek yaptırım kararlarının önünde bir engel rolü üstlenmiştir.

² Bu kapsamda 16 Afrika ülkesinde 23 Konfüçyüs Enstitüsü ve Dersliğinin açılmasının yanı sıra 20,000'den fazla öğrenciye burs imkânı sağlanması kararlaştırılmıştır.

³ Çinli öğrencilerin bir bölümü eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönerlerken, bir bölümü de buldukları ülkelerde iş hayatına atılmakta ve Çin'in ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlamaktadırlar.

*Günümüzde söz konusu prensibe göre Tayvan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Tayvan'ın egemen bir devlet olduğuna ilişkin statüsü kabul edilmemekte ve birçok Afrika ülkesi ile ilişkilerde de bu durum, siyasi bir koşul olarak söz konusu ülkelere açıkça deklare edilmektedir. Söz konusu stratejinin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Afrika ülkelerinden yalnızca Burkina Faso, Gambiya, Malavi, Sao Tome&Principe ve Swaziland'ın Tayvan ile diplomatik ilişkilerini sürdürmeye devam ettikleri bilinmektedir.

⁴ Konferansa Çin'in ve 4 Afrika ülkesinin Devlet Başkanları, Çin'den ve 44 Afrika ülkesinden 80'i aşkın Bakan ve temsilcinin yanı sıra 17 uluslararası ve bölgesel örgütün temsilcisi katılırlarken; işbirliği, yeni uluslararası siyasi ve ekonomik düzeni ele almışlardır. Diğer detaylar için bkz. <http://www.focac.org/eng/ltada/dyjbzjhy/>

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

Çin Hükümeti, Afrika ülkelerine yönelik yardımlarını sürdürme vaadinde bulunurken, özellikle aşağıdaki hususlara vurgu yapmıştır:

- Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Çin - Afrika işbirliğinin geliştirilmesi,
- Afrika ülkelerinin 1,2 milyar dolar tutarındaki borçlarından muaf tutulmaları,
- Afrika'daki Çin girişimlerinin daha iyi tesis edilebilmesine yönelik özel bir fon oluşturulması ve söz konusu fonun desteklenmesi,
- Afrika İnsan Kaynakları Kalkınma Fonu'nun oluşturulması ve kıtanın ekonomik kalkınması doğrultusunda daha fazla kişiye mesleki eğitim verilmesi.

FOCAC'ın 2. Bakanlar Konferansı, 2003 yılının Aralık ayında Etiyopya'nın başkenti ve aynı zamanda Afrika Birliği'nin de merkezi olan Addis Ababa'da icra edilmiştir.⁵ Ayrıca Zirve kapsamında Çin - Afrika İş Konferansı toplanırken, 1 milyar dolar tutarında 21 işbirliği anlaşması imzalanmıştır.⁶

2. Bakanlar Konferansı'nın öne çıkan konuları "Çin'in Dört Nokta Önerisi" olarak adlandırdığı belgenin başlıkları olmuştur.

- Karşılıklı destekle geleneksel Çin - Afrika dostluğunun geliştirilmesi,
- Yoğun danışma aracılığıyla uluslararası ilişkiler alanında işbirliğinin güçlendirilmesi,
- Uyum ve işbirliği içerisinde küreselleşmenin güçlüklerine karşı birlikte hareket edilmesi,
- İşbirliğinin arttırılması sonucu Çin ile Afrika arasındaki dostluk ilişkilerinde yeni bir fasıl açılması.

Öte yandan Konferans'ta 2004 - 2006 yılı için kabul edilen Addis Ababa Eylem Planı'nda Çin'in Afrika ülkelerine yönelik yardımlarını arttıracığı ve az gelişmiş kıta ülkelerine belirli ürünlerde gümrük vergisi uygulamayacağı konusunda yeni taahhütlerde bulunulmuştur.⁷

Çin - Afrika İşbirliği Forumu Pekin Zirvesi ve 3. Bakanlar Konferansı ise Kasım 2006'da gerçekleştirilmiştir.⁸ 48 Afrika ülkesinden 41'i Zirve'ye Devlet ve Hükümet Başkanı düzeyinde iştirak etmişlerdir. Zirve sonunda ise Pekin Deklarasyonu kabul edilmiştir.⁹ 2007 -2009 dönemine ilişkin Çin ile Afrika arasındaki siyasi ve ekonomik işbirliğinin yanı sıra sosyal kalkınma ve uluslararası ilişkiler konularında işbirliğine ilişkin bir yol haritası üzerinde mutabakat sağlanmıştır.

Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, Afrika ile işbirliğinin güçlendirilmesi ve kıta ülkelerinin kalkınmalarının desteklenmesi doğrultusunda sekiz maddeli önlem paketini açıklamıştır. Buna göre;

- Afrika ülkelerine daha fazla yardım sağlanması,
- Çinli şirketlerin Afrika'ya yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla 5 milyar dolarlık Kalkınma Fonu'nun oluşturulması,¹⁰
- Borçların iptali,
- Gümrük vergilerinin kaldırılması,
- Afrika ülkelerinde ekonomik ve ticari işbirliği alanlarının oluşturulması,
- Afrikalı vatandaşlara mesleki eğitim verilmesi,
- Tarım uzmanlarının bölgeye gönderilmesi,
- Tarım merkezleri, okul, hastane ve sıtmanın önlenmesine ilişkin tedavi merkezlerinin inşa edilmesi.

Devlet Başkanı Jintao, 2007 yılında geniş kapsamlı bir Afrika turuna çıkarken, ziyaretleri esnasında Çin'in Afrika'da daha aktif olacağını vurgulamıştır.¹¹

Çin, Afrika politikasının temel prensiplerini ve amaçlarını; samimiyet, dostluk, eşitlik, karşılıklı menfaat, ortak refah, karşılıklı destek ve yakın koordinasyon terimleriyle tanımlamaktadır.¹²

⁵ <http://www.focac.org/eng/ltada/dejbjzjhy/CI22009/>

⁶ <http://www.focac.org/eng/ltada/dejbjzjhy/CI22009/t157586.htm>

⁷ <http://www.focac.org/eng/ltada/dejbjzjhy/CI22009/t157585.htm>

⁸ 2006 yılı Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin tesisinin 50. yıldönümü olması münasebetiyle ayrı bir anlam taşımaktadır.

⁹ Deklarasyona ilişkin detaylar için bkz. www.fmprc.gov.cn/zftf/eng/default.htm

¹⁰ Detaylar için bkz. www.cadfund.com/en/index.asp

¹¹ Jintao'nun ziyareti kapsamında yer alan ülkeler; Namibya, Zambiya, Sudan, Kamerun ve Liberya olmuştur.

¹² Ufuk Tepebaş, Büyük Güçler ve Afrika, TASAM Yayınları, "21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti" 2010, s.111

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

2009 yılının Kasım ayında FOAC'ın 4. Bakanlar Konferansı da Mısır'da gerçekleştirilmiştir. Çin Başbakanı Wen Jiabao, konferanstaki konuşmasında Çin Hükümeti olarak sekiz yeni önlem daha alacaklarını belirtmiş ve söz konusu önlemleri şu şekilde sıralamıştır:

- İklim değişikliğine önlem olarak işbirliği yapılması ve bu kapsamda Afrika için 100 temiz enerji projesinin hayata geçirilmesi,
- Bilim ve teknoloji alanında Afrika ile işbirliğinin artırılması ve bu doğrultuda 100 ortak araştırma projesinin uygulanması,
- Afrika'nın finansal kapasitesinin güçlendirilmesine destek verilmesi, kıta ülkelerine 10 milyar dolar tutarında imtiyazlı tahviller sağlanması, finans kuruluşları tarafından Afrikalı KOBİ'lere özel krediler verilmesi,
- Çin piyasasının Afrika menşeyli ürünlere açılımının hızlandırılması, En Az Gelişmiş Afrika ülkelerinin ürünlerinin %95'inin sıfır gümrükle Çin'e girişinin sağlanması,
- Tarım sektöründeki işbirliğinin artırılması kapsamında Çin'in tarım teknolojisi merkezlerinin sayısını artırması, tarım uzmanlarını kıta ülkelerine göndermesi ve Afrikalı 2000 tarım teknisyeninin eğitilmesi,
- Tıbbi bakım ve sağlık konularında işbirliğinin derinleştirilmesi, Afrika ülkelerine sağlık ekipmanı sağlanması, sıtmayı önlemeye yönelik yardım yapılması ve 3000 doktor ile sağlık personelinin eğitimi,¹³
- Eğitim ve insan kaynakları konularında işbirliğinin geliştirilmesi,¹⁴
- Eğitim kurumları ve Düşünce Kuruluşları arasında personel değişiminin, işbirliğinin ve kültürel etkileşimin artırılması.

3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımı Programı

Soğuk Savaş öncesi dönemde Afrika ile diplomatik ilişkileri bulunmayan, Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemdeki gelişmeler ekseninde kıta ile kısıtlı ilişkilere sahip olan Çin'in 1990'lı yıllarda Afrika ile ilişkilerinde önemli bir canlılık gözlemlenirken, 2000'li yıllar söz konusu canlılığın ekonomik göstergelere yansıtıldığı yıllar olmuştur.¹⁵

Çin'in kıtadaki dış yardım politikası, genel anlamda gelişmekte olan stratejisinin bir parçasıdır. Çin'in dış ticareti konusundaki temel otorite ise Ticaret Bakanlığı'dır. Bakanlığa bağlı bulunan Dış Yardım Bölümü ve Dış Yardım İhale Kurulu da projelere ilişkin ana yönetim organları olarak bilinmektedirler. Ancak bunların yanı sıra Finans Bakanlığı, Dış İlişkiler, Ulusal Savunma, Bilim ve Teknoloji, Büyükelçilikler ve Devlet Konseyi gibi hükümetSEL farklı birimler karar alma süreçlerine dâhil edilebilmektedirler. Söz konusu birimler, kendi bütçelerine göre yardım politikalarını da düzenlemektedirler.

Çin'in kıtaya yönelik yardım politikalarında ana kanallardan biri olarak söz konusu kıta ülkelerindeki Büyükelçiliklerin de önemli bir misyon üstlendiklerini ifade etmek mümkündür. Bu kapsamda diplomatik temsilciler, münhasır yetkilerle çeşitli müzakerelerde bulunmak suretiyle Afrika ülkelerinin ihtiyaçlarını yerinde tespit etmekte ve çeşitli yardım programlarının uygulanmasına vesile olmaktadır. Böylece söz konusu yardımlar, amaçlandığı şekilde doğrudan adrese ulaştırılmakta ve kıtadaki etkinliğin artırılmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Ancak bu türden bireysel girişimlerle gerçekleştirilen yardım akışları, kayıt dışında tutulabilmekte ve bu nedenle Çin'in resmi yardımlarına ilişkin rakamlar, diğer birçok ülkeden farklı olarak gerçek rakamların altında hesaplanmaktadır.

Diğer taraftan Çin'in son birkaç on yıllık kalkınma hamlesine karşın halen 100 milyonun üzerinde vatandaşının günlük 1 doların altında bir gelire yaşamak zorunda kaldığı, yoksulluğun özellikle kırsal kesimlerde yaygın olduğu bilinmektedir. Çin Hükümetinin resmi istatistiklerine göre ise ulusal yoksulluk sınırının altında 20 milyon insanın bulunduğu bildirilmektedir.¹⁶

Dolayısıyla özellikle de yoksul vatandaşların, hükümetin bu denli kapsamlı bir dış yardım politikasına ikna olmalarını beklemek güçtür. Ulusal Kamuoyu'nda tepki çekmemek amacıyla Pekin Yönetimi, resmi göstergelerde yardım programını gerçek değerinin altında tutmakta, söz konusu durum ise çeşitli spekülasyonları beraberinde getirmektedir.

Çin'in Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Kalkınma Yardım Komitesi'ne bilgi verilmesi konusunda destek sağlamadığına ilişkin eleştiriler dile getirilmektedir. Bu durum, Çin Hükümeti tarafından dış yardım programının

¹³ Söz konusu yardım 500 milyon RMB tutarında olmakla birlikte yaklaşık olarak 73 milyon dolara karşılık gelmektedir.

¹⁴ Bu kapsamda 50 Çin - Afrika Dostluk Okulunun inşa edilmesi ve 1500 yönetici ve öğretmen eğitilmesi planlanmaktadır.

¹⁵ Çin Halk Cumhuriyeti, 1971 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üye sıfatını elde ederken, Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğunun bu ülke lehine oy kullandıkları bilinmektedir.

¹⁶ Gernot Pehnelt & Martin Abel, China's Development Policy in Africa, China in Africa Project Report No: 1, The South African Institute of International Affairs (SAIIA), 2007, s. 3

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

kısmi olarak gizlenme nedenini de açıkça ortaya koymaktadır. Genel anlamda Çin'in kalkınma yardımlarından en büyük payı coğrafik, ekonomik, siyasi ve kültürel konumları dolayısıyla Asya ülkeleri alırken, Afrika'nın da Çin'in dış politikasındaki önemini giderek arttırdığı bilinmekte ve bu durum, göstergelere de açık bir biçimde yansımaktadır. 2005 -2007 yılları arasında Çin tarafından Afrika ülkelerine 5,5 milyar dolar yardım yapılmıştır¹⁷ ve bu trendin sonraki yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir.

4. Çin Halk Cumhuriyeti ile Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkiler ve Afrika'ya Yönelik Yatırımlar

1970'li yılların sonlarında ekonomisini Doğrudan Yabancı Yatırımlara açmaya başlayan Çin, 1990'lı yıllardan bu yana gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla yatırım çeken ülke olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Çin açısından Asya, Latin Amerika ve Karayiplerin yanı sıra Afrika'nın da önemli bir hedef haline geldiği görülmektedir.

Afrika kıtası petrol başta olmak üzere doğalgaz, bakır, altın, platin ve manganez gibi yer altı zenginliklerinden ötürü dış güçler nezdinde önem arz etmekte olup, büyümesinin devamı açısından söz konusu kaynaklara ihtiyaç duyan Çin nezdinde de önemli bir konumda bulunmakta, özellikle henüz keşfedilmemiş rezervleri ile yatırımcılara cazibeli fırsatlar sunmaktadır.¹⁸ Batılı çok uluslu şirketlerin, ekonomik ve siyasi sorunları bulunan ülkelere yatırım yapmaktan kaçındıkları, Çin'in ise bu konuda daha cesur adımlar attığı görülmektedir.

Çin'in Afrika'daki yatırımları genel olarak üretim, kaynak çıkartma, altyapı ve diğer hizmetlere yönelik olarak sınıflandırılmaktadır. Afrika'da faaliyet gösteren şirketler ise genellikle KOBİ'lerden oluşmaktadır.

Söz konusu KOBİ'ler buralarda karayolu, demiryolu, köprü, okul ve hastane inşa etmekte; iletişim ağları tesis etmekte ve mevcut tesisleri de yenilemektedirler. Çin'in Afrika'da destek verdiği 900 projenin 519'unun altyapı merkezli olduğu belirtilmektedir.¹⁹ Bu süreç özellikle Latin Amerika'daki ve Karayipler'deki birçok ülke tarafından da dikkatle takip edilmektedir. Ayrıca Afrika ile karşılıklı ticarete ürün çeşitliliğinin de artırılması, ekonomi politikalarının önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

KOBİ'lerin yanı sıra Çin'deki eyaletlerin de Afrika ile gelişen ticari ilişkilerde önemli misyonlar üstlendikleri görülmektedir. Bu kapsamda Eyalet Başkanları'nın kıta ülkelerine yönelik yoğun ziyaret trafiği sonucu çok sayıda ticari anlaşmanın kısa sürede sonuçlanmasını beraberinde getirmektedir.²⁰ Çin'in Afrika'daki yatırımlarında söz konusu eyaletlerin toplam payları 2007 yılında %21,2 olarak açıklanmıştır.²¹

Tablo 1: Çin'in Doğrudan Yatırım Projelerinde Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasındaki Yetki Paylaşımı

Proje Kategorisi	Merkezi Yönetim	Yerel Yönetim
Kaynak Keşif Projeleri	30 Milyon Dolar'dan Fazla Olan Yatırımlar	30 Milyon Dolar'dan Az Olan Yatırımlar
Kaynakla İlişkili Olmayan Projeler	10 Milyon Dolar'dan Fazla Olan Yatırımlar	10 Milyon Dolar'dan Az Olan Yatırımlar

Kaynak: Asian Foreign Direct Investment in Africa, United Nations Publications, 2007

OECD'ye göre Çin, 48 Afrika ülkesindeki doğrudan yatırımları ile bu alanda kıtaya yatırım yapan lider ülkelerden birisidir.²² Çin'in dış ticaret politikasında doğrudan yatırımların, ticarete yönelik kredilerin ve projelerin finanse edilmesine ilişkin bilgilerin birbirinden ayrılmasının son derece güç olduğu bilinmektedir.

Yatırımların teşvikinde Çin Hükümeti'nin ciddi gayretleri göze çarpmaktadır. Karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler vesilesiyle taraflar birbirlerini yakından tanımakta ve Çin'in Afrika ülkelerinin ihtiyaçlarını doğrudan analiz etmesini

¹⁷ Pehnelt & Abel, s.5

¹⁸ Dünya Bankası ile BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Afrika'nın petrol ve doğalgazının %36'sının AB üyesi ülkelere, %33'ünün ABD'ye ve %9'unun da Çin'e ihraç edildiğini bildirmektedir Dolayısıyla Çin'in Afrika ile gelişmekte olan ilişkileri, söz konusu oranının artacağı anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Hany Besada, Yang Wang & John Whalley, China's Growing Economic Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008

¹⁹ Jin Ling, Aid to Africa: What can the EU and China learn from each other? South African Institute of International Affairs (SAIIA), March 2010

²⁰ Detaylar için bkz. Ufuk Tepebaş, Büyük Güçler ve Afrika, TASAM Yayınları, 2010, s.115

²¹ Chen Zhimin & Jian Junbo, Chinese Provinces as Foreign Policy Actors in Africa, South African Institute of International Affairs (SAIIA), Occasional Paper, No: 22, January 2009, s.8

²² www.oecd.org/dataoecd/28/10/40283257.pdf

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

kolaylaştırmaktadır. Söz konusu ziyaretler esnasında belirlenen özel programlarla karşılıklı ticaretin teşvik edildiği, işbirliğinin gelişimi amacıyla bir yol haritası üzerinde mutabakata varılmakta, yeni işbirliği alanları ve yatırım projeleri için hükümetler arasında ortak komitelerin oluşturulduğu görülmekte, çok sayıda ikili ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması imzalanmaktadır. Öte yandan Çin'in Afrika'ya ilişkin yatırım stratejilerinde yerel yönetimlerin girişimleri de dikkat çekmektedir. Doğrudan Yatırımların çekilmesine yönelik uygun bir ortamın tesis edilmesinde yasal çerçeve ve yatırım politikaları önemli unsurlardır. Yönetimlerin yatırım faaliyetlerinde artan rolleri, projelerin daha başarılı sonuçlar vermesini beraberinde getirmektedir.

Tablo 2: Çin Eximbank (Yuan)

2009 Yılı Toplam Geliri	5,911,401.21
2009 Yılı Toplam Gideri	2,862,053.58
Yıl Sonu (2009)	2009
Aktif Toplamı	792,137,860.30
Toplam Borçlar	781,948,976.90
Toplam Krediler	591,884,951.50
2009 Yılı Net Karı	2,520,959.19

Kaynak: <http://english.eximbank.gov.cn/annual/2009/2009nb05.shtml>

Öte yandan, Çin'in kredilere, hibelerden daha fazla önem verdiğini belirtmek mümkündür. Hibelerin, bugüne kadar Afrika ekonomisine bir katkı sağlamadığı, hatta buna güvenen çok sayıda Afrika ülkesinin ekonomilerinin durgunlaştığı bilinmektedir. Kredilerin yatırıma, yatırımların da istihdama ve borçların kapatılmasına vesile olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Çin'in yakın ekonomik ve siyasi ilişkilerine göre de borçların iptali söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda çeşitli kıta ülkelerinin 10 milyar doların üzerindeki borçlarının iptal edildiği belirtilmektedir.²³

Genellikle projelere sağlanan destek, teknik danışmanlık ve ürün bilgisi vesileleri ile söz konusu ülke üzerinde hâkimiyet kurulması mümkün olmaktadır. Bu tür krediler, genellikle fiziksel altyapının tesisinde kullanılmakta ve yüksek itibarlı projelerin gerçekleştirilmesine vesile olmaktadır. Çin'in Afrika'daki projelerinde Çinli şirketlerin de buldukları görülmektedir.

Çin - Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC), Çin ile Afrika arasındaki ilişkilere kurumsal destek sağlamak amacıyla 2000 yılında kurulmuştur. Söz konusu dönemi, Çin'in Afrika'daki ekonomik etkisi dikkate değer ölçüde arttığı dönem olarak da tanımlamak mümkündür. 1995 yılında kıta ile 4 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2000 yılında ilk kez 10 milyar doları aşarken, 2006'da 55 milyar doların üzerine çıkmıştır.²⁴ 2010 yılının ilk 11 ayında ticaret hacmi 114,8 milyar dolar olarak açıklanırken, söz konusu rakam, bir önceki yılın aynı dönemi ile mukayese edildiğinde %40'a yakın bir artışa tekabül etmektedir.

Çin'in Afrika'ya yönelik hedeflerinin temelinde siyasi ve ekonomik gücünün pekiştirilmesi amacıyla ikili ve çok taraflı düzeylerde siyasi etkinliğinin artırılması bulunmaktadır. Söz konusu hedefler doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi büyük önem arz etmekte olup, bu kapsamda "Güney - Güney Ortaklık" sürecine sıkça atıfta bulunulmakta, uluslararası örgütler nezdinde de ilgili ülkelerin desteklendikleri görülmektedir.

Çinli şirketler, çok gelişmiş bir teknolojiye ve uzmanlığa sahip değildiler, ancak Afrika kıtasının ihtiyaçlarına uygun üretim yapabilme konusunda ciddi anlamda tecrübe sahibidiler. Söz konusu şirketlerin bu konudaki avantajlarını; düşük maliyetli üretim ve kolay erişimle açıklamak mümkündür. Bu tür avantajlar da Çin teknolojisinin Afrika ülkelerinde kabul görmesini beraberinde getirmektedir.

Buna karşın Çinli müteşebbisler, Afrika'daki yatırım faaliyetlerinde sıkça karşılaşılan sorunlardan ve güçlüklerden de etkilenmektedirler. Ayrıca bazı ülkelerdeki piyasa hacminin yetersiz olması, nitelikli işgücü eksikliği, yetersiz vergi teşviki ve dövizle ilişkin katı düzenlemeler de Çinli müteşebbisleri etkilemektedir.

Çin'in Afrika politikasına ilişkin değerlendirmeler genel olarak olumlu yönde iken, olumsuz yönde değerlendirmelerin de bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Söz konusu değerlendirmeler, Çin'in yalnızca kıtadaki doğal kaynaklara odaklandığına; demokrasiyi, insan haklarını ve hukuk kurallarını görmezden geldiğine yöneliktir. Çin'in Afrika açısından bir tehdit oluşturduğu yönünde değerlendirmeler de yapılmaktadır. Ancak Çin'in günümüzde Afrika'ya sömürge geçmişini

²³ Pehnelt & Abel, s.5

²⁴ A.g.m, s. 10

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

ve Batılı güçlerin söz konusu dönemdeki politikalarını hatırlatmak suretiyle kendi politikalarını başarılı bir biçimde kıta ülkelerine benimsettiğini ifade etmek mümkündür.

Genel anlamda Afrika'yı Çin Halk Cumhuriyeti'nin uygulamakta olduğu uzak coğrafya politikasının güzel ve başarılı bir örneği olarak nitelendirmek mümkündür.

Tablo - 3: Çin'in Afrika'daki Yatırımları

Ülke	Kaynak Çıkartma	Altyapı Projeleri
Kongo D.C.	Kobalt ve Bakır	
Mozambik	Kömür ve Petrol Konusunda Altyapı Çalışmaları	Spor Alanları
Zimbabve	Kömür ve Ferrokrom * Keşfi	Yol, Cep Telefonu Şebekeleri, Elektrik Üretimi ve Dağıtımı
Etiyopya	İlaç Üretimi ve Petrol Keşfi	Çimento Fabrikaları ve Spor Alanları
Gabon	Kereste, Manganez, Niyobiyum, Demir ve Petrol	Hastaneler, Cumhurbaşkanlığı Konutu, Demir ve Karayolları
Mali	Pamuk Bitkisi	Kongre Merkezi ve Yollar
Sudan	Petrol	Hidro-Elektrik Güç Santralleri ve İstasyonları
Senegal		Sağlık Tesisleri, Spor Alanları ve Kültürel Altyapı
Cezayir	Petrol Rafineri	Konut Yapımı ve Havalimanı Genişletme

Kaynak: Yoon Jung Park, Chinese Migration in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No: 24, January 2009

Çin, kıta ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirirken, kaynak zengini bölgelerde devlete ait olan şirketlere yatırım yapmaya öncelik vermektedir. Söz konusu ülkelere ekonomik yardımların yanı sıra askeri mühimmat desteği de verilmektedir. Buna karşılık, G8 ve Uluslararası Finansal Kuruluşlar'daki üyeliği gibi saygınlıkları, özellikle dış yardım yapılacak ülkelerin belirlenmesinde karar alıcı konumu önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bu durum aynı zamanda Çin'in Afrikalı hükümetlere karşı sorumluluğunu da arttırmaktadır. Özellikle Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve donör ülkeler tarafından şeffaflıklarını geliştirmeleri, ülkelerindeki yolsuzlukları engellemeleri ve demokratikleşmeleri şartlarına bağlı olarak yıllarca Angola, Çad, Sudan ve Zimbabve'ye uygulanan kısıtlamaları, Çin'in ikili ilişkilerinde telafi etme yoluna gittiği görülmektedir.

Çin'in sürekli artmakta olan enerji ve hammadde ihtiyacı, söz konusu rakamların gelecek dönemlerde daha da artmasını beraberinde getirecektir. Çin'in dış politikasında özellikle petrol üreticisi, değerli madenlere sahip ve kereste ihraç eden ülkelerle istikrarlı ilişkilerin geliştirilmesi ve sürdürülmesi konusuna yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu kapsamda Angola, Nijerya ve Sudan'dan ihraç edilen petrolün payı sürekli artmakta, ayrıca söz konusu ülkelere yönelik önemli yardımlar ve teşvikler de söz konusu olmaktadır. Buna karşın, Çin'in çok sayıdaki kıta ülkesi ile ikili ticaretinde ciddi dengesizliklerin bulunduğunu da ifade etmek mümkündür. Söz konusu ülkelerin, Çin'e ihracatları büyük oranda petrole dayanırken, Çin'in bu ülkelere karşı ürün çeşitliliğini her geçen gün arttırdığı görülmektedir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti'nin Logos Başkonsolosu tarafından Çin ile Nijerya arasındaki ticaret hacminin 2009 yılında 6,37 milyar dolara ulaştığı ve bu rakamın %76,3'lük bir artışa tekabül ettiği açıklanmıştır. Çin'in ihracatı 5,47 milyar dolar olurken, Nijerya'nın ihracatı ise yaklaşık 900 milyon dolar olarak hesaplanmıştır.²⁵ Söz konusu ticari dengesizliğin giderilmesi amacıyla Lekki Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulmuştur.²⁶ Öte yandan Nijerya, dünyanın önde gelen petrol üreticilerinden birisi olmakla birlikte mevcut rafinerilerinin yetersizliği ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Buna karşın iki ülke arasında Lagos yakınlarında 8 milyar dolar tutarında yeni bir petrol rafinerisinin inşa edilmesi konusunda anlaşmaya varıldığı belirtilmektedir.²⁷ Nijerya'nın yanı sıra yine petrol açısından zengin olan Angola ile gelişmekte olan ticari ilişkiler de dikkat çekmektedir. ABD ve eski sömürgeci devlet olan Portekiz ile artan rekabetten söz etmek mümkündür.²⁸

Kalkınma yardımı politikalarının bir diğer ekonomik hedefi de Çinli şirketlerin, kıtadaki ülkelerle iş olanaklarını arttırmaları, üretim ve hizmetlerini yeni pazarlara ihraç etmeleridir.²⁹ Bu stratejik hedef doğrultusunda Ticaret Bakanlığı,

²⁵ www.allafrica.com/stories/201006231056.html

²⁶ Söz konusu proje hakkındaki detaylar için bkz. <http://www.lfzdc.com/>

²⁷ Projenin detayları için bkz. www.africanews.com/site/China_to_build_8b_oil_refinery_in_Nigeria/list_messages/33274

²⁸ Economic Intelligence Unit (EIU), Angola Country Report, September 2009, www.eiu.com

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

Çin'in dış yardım programındaki yetkiyi kullanmaktadır. Ayrıca 2006 yılındaki Forum'un ardından Çin'in özellikle finansal hizmetlerini, tarım alanındaki yatırımlarını ve Ekonomik İşbirliği Bölgelerine yönelik yatırımlarını arttırdığı görülmüştür. Bu kapsamda, Afrika'nın en büyük bankası olan G. Afrika Standart Bank'ın %20'sini 5,4 milyar dolar karşılığında Çin Sanayi ve Ticaret Bankası tarafından satın alınmış; Çin Kalkınma Bankası ile Nijerya'daki Afrika Birliği Bank arasında bir ortak anlaşma imzalanmıştır.³⁰

Öte yandan Çinli şirketler, Afrika'nın sahip olduğu muazzam güneş enerjisi potansiyelinin değerlendirilebilmesi konusunda önemli girişimlerde bulunmakta, bu alanda özellikle Kenya'ya yönelik yatırımları ve ortaklıkları ile dikkat çekmektedirler.³¹

5. Çin Halk Cumhuriyeti ile Diğer Donör Ülkeler Arasındaki Rekabet

Çin'in Afrika kıtasında genişlemekte olan nüfuzu, geleneksel donör ülkelerle çıkarların çatışmasını beraberinde getirmektedir. Bir başka ifadeyle Çin'in artmakta olan etkisi, diğer taraftan Batılı ülkelerin kıtadaki etkinliklerinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa Birliği'nin Çin'in artmakta olan etkisini sınırlandırmaya ilişkin politikalara ağırlık verdiği ve kıtadaki çıkarlarını yeniden tanımladıkları görülmektedir.

G - 8'lerin Haziran 2007'deki Heiligendamm Zirvesi'nde Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in özellikle sağlık sorunlarıyla mücadele edilmesi konusunda gelecek dönemde Afrika'ya 60 milyar dolarlık bir yardımda bulunacakları yönündeki taahhüdü dikkat çekmiştir.³²

İstikrarlı ekonomik ilişkiler için istikrarlı yönetimlere ihtiyaç duyulduğu gerçeği yadsınamaz. Dolayısıyla Çin'in de Afrika'daki yönetim sorunlarından uzak kalabilmesi mümkün değildir. Afrika ülkelerinin istikrarı, kıtada yatırımları bulunan ya da yatırım yapmayı planlayan ülkeleri doğrudan ilgilendirmektedir. Bu kapsamda kıtadaki yoksulluğun azaltılması, yönetimin ve kurumsal etkinliğin geliştirilmesi, terörizmin tasfiyesi ve ihracat piyasalarının geliştirilmesi önem arz eden konulardır.

Donör ülkelerin, yardımların hedefine ulaşması noktasında daha yoğun bir diyalog içerisinde bulunmaları gerekmektedir.

Çin'in Afrika'daki bağlantılarının ve Afrika'ya açılım hamlelerinin daha iyi anlaşılması, Afrika'ya yatırım ve yardım yapmayı planlayan çevreler açısından önemli bir tecrübe olacaktır. Afrikalı devletlerle diyaloga başlandığında girişimcilerin, işbirliğini yalnızca hükümetler çerçevesinde yoğunlaştırmamaları, bu sürece söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren etkin Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının da dâhil edilmesi gerekmektedir.

Son dönemde Asya'daki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler), Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY) önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Çin'in DYY akışı ise geçmiş dönemlere nazaran hayli artış göstermektedir.

AB, ABD ve Japonya, Afrika'nın geleneksel ortakları olarak kabul edilirlerken, merkezleri söz konusu ülkelerde dev çok uluslu şirketler, kaynak zengini ülkelerde önemli yatırımlara sahiptirler. Dünya Bankası ile BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Afrika'nın petrolünün ve doğalgazının %36'sının AB üyesi ülkelere, %33'ünün ABD'ye, %9'unun ise Çin'e ihraç edildiğini belirtmektedirler.³³ Ancak bu hususta altı çizilmesi gereken nokta, Çin'in her geçen gün payını arttırdığıdır.

Dünyada angaje olmayan petrol yatağı bulunmazken, Çin'in dış politikasında enerji güvenliğinin her geçen gün daha önemli bir sorun haline geldiği görülmektedir. Afrika'da özellikle güvenlik zafiyetinin bulunduğu bölgelerdeki petrol boru hatlarına yapılan saldırılar, ham petrol ihracatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bunun son örneği de yakın zamanda Nijerya'da görülmüştür.³⁴

²⁹ Çin, 2004 yılının Kasım ayında Çin - Afrika İş Konseyi'ni oluşturmuştur. Söz konusu Konsey, özel sektörü Sahra altı Afrika'daki yatırımlarını arttırmaya teşvik etmekte ve desteklemektedir.

³⁰ Chris Alden, Dan Large & Ricardo Soares de Oliveira, China Returns to Africa: Anatomy of an Expansive Engagement, Real Instituto Elcano, 2008, s.6

³¹ Tsidiso Disenyana, China in Africa: Energy Sector, Kenya Case Study, South African Institute of International Affairs (SAIIA), February 2009, s.9

³² <http://www.g-8.de/Webs/G8/EN/Homepage/home.html>

³³ Hany Besada, Yang Wang & John Whalley, China's Growing Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008, s.5

³⁴ Detaylar için bkz. www.allafrica.com/stories/201008190129.html

http://www.africanews.com/site/Nigeria_Militants_blow_up_oilpipeliness/list_messages/35724

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

Çin'in Batılı devletler tarafından demokrasi ve insan hakları konularındaki kötü karneleri nedeniyle sıkça eleştirilere maruz kalan ve küresel teröre destek veren ülkeler olarak nitelendirilen kıta ülkelerine herhangi bir ön şart sunmaması dikkat çekmektedir.

Çin'in Afrika politikasının temel sütunlarından birisi de müdahalecilikten uzak olmak üzerine kuruludur. Hükümetler üzerinde herhangi bir baskı kurulmasından kaçınıldığı bilinmektedir. Yakın zamanda Güney Sudan'da gerçekleştirilen referandum öncesi Batı dünyasının önde gelen ülkelerinin Kuzey'deki Merkezi Hükümet üzerinde baskı oluşturmaya yönelik çabaları ve zaman zaman gerginliğe neden olabilecek demeçlere karşılık söz konusu ülke ile yakın ekonomik ve siyasi ilişkileri bulunan Çin'in bu süreçte dikkate değer ölçüde sessiz kalması, hatta son dönemde gelişim sürecine girdiği ifade edilen Sudan - ABD ilişkileri konusundaki sessiz duruşu bunun açık bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Bu durumu, 1950'li yıllarda şekillendirilen ve Çin'in dış politikasının temelini oluşturan Barış içinde Bir arada Yaşama'nın Beş Prensipli'ne bağlılığının bir yansıması şeklinde de değerlendirmek mümkündür.³⁵

Batılı kaynaklar, Çin'in Afrika'da artan etkisini, siyasi itibardan ziyade ekonomik itibar oluşturulması yönünde değerlendirmektedirler.

Bunların yanı sıra Çin'deki devlete ait şirketlerin, finansal ve siyasi desteklerinden ötürü Batılı şirketlerle mukayese edildiklerinde düşük bir riske sahip oldukları bilinmektedir. Devlet yetkilileriyle Çinli işadamları arasındaki yakın koordinasyon, Çin'in yatırımları açısından kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Ticaretteki güçlükler, siyasi istikrarsızlık ve hukuk kurallarındaki boşluklar, Batılı şirketleri daha ciddi ölçüde tehdit ederken, Çinli iş çevreleri bu türden koşullara daha hazırlıklıdır. Söz konusu faktör, Afrika'daki bazı sektörlerde Çinli girişimcileri tekelleri güç yapmaktadır.

Çinli İnşaat Şirketleri, Batılı şirketlere oranla kendi alanlarındaki projelerde daha düşük bedeller talep etmekte, çünkü Çinli işçiler ve mühendisler, Batılı ülkelerin vatandaşlarına nazaran yurt dışında çalışmaya ve yaşamaya daha isteklidirler.³⁶

Çin'in Afrika ile hızla gelişmekte olan ilişkilerini; kıta ülkelerinin ihtiyaçlarının en doğru biçimde analiz edilmesi ve ilişkilerin bu çerçevede geliştirilmesi ile açıklamak mümkündür. Bugüne kadar kat edilen mesafe de bunun açık bir göstergesidir.

³⁵ Söz konusu beş prensip; birbirinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı, karşılıklı olarak saldırıdan uzak durulması, karşılıklı olarak birbirinin işçilerine müdahaleden kaçınmak, eşitlik ve karşılıklı menfaat, barış içinde birarada yaşama.

³⁶ Çinli İnşaat Şirketleri'nin Angola, Sierra Leone, Tanzanya ve Zambiya gibi ülkelerde önemli projeler üstlenmişlerdir. Detaylar için bkz. China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors Centre for Chinese Studies, Stellenbosch University, 2006

YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA POLİTİKALARI: ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC) ÖRNEĞİ

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

- Alden, Chris; Large, Dan & de Olivira, Ricardo Soares; China Returns to Africa: Anatomy of an Expansive Engagement, Real Instituto Elcano, 2008
- Asian Foreign Direct Investment in Africa, United Nations Publications, 2007
- Besada, Hany; Wang, Yang & Whalley, John; China's Growing Economic Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008
- China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors Centre for Chinese Studies, Stellenbosch University, 2006
- Disenyana, Tsidiso; China in Africa: Energy Sector, Kenya Case Study, South African Institute of International Affairs (SAIIA), February 2009
- Economic Intelligence Unit (EIU), Angola Country Report, September 2009
- Ling, Jin; Aid to Africa: What can the EU and China learn from each other? South African Institute of International Affairs (SAIIA), March 2010
- Park, Yoon Jung; Chinese Migration in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No: 24, January 2009
- Pehnelt, Gernot & Abel, Martin; China's Development Policy in Africa, China in Africa Project Report No: 1, The South African Institute of International Affairs (SAIIA), 2007
- Tepebaş, Ufuk; Büyük Güçler ve Afrika, "21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti" TASAM Yayınları, 2010
- Zhimin, Chen & Junbo, Jian; Chinese Provinces as Foreign Policy Actors in Africa, South African Institute of International Affairs (SAIIA), Occasional Paper, No: 22, January 2009

İnternet Kaynakları

- <http://www.africanews.com>
- www.allafrica.com
- www.cadfund.com/en/index.asp
- <http://english.eximbank.gov.cn/annual/2009/2009nb05.shtml>
- www.fmprc.gov.cn/zft/eng/default.htm
- <http://www.focac.org>
- <http://www.g-8.de/Webs/G8/EN/Homepage/home.html>
- <http://www.lfzdc.com/>
- www.oecd.org/dataoecd/28/10/40283257.pdf